

MÜHELLEBÎ

143-147, 162-163, 196-198; Seâlibî, *Yetimetü'd-dehr* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1375/1956, II, 224-241; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, VII, 9-10; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebbâ*, IX, 118-152; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, bk. İndeks; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 126, 392, 407; II, 62, 124-127, 307, 360; III, 308, 366, 367, 371, 376; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar*, İstanbul 1286, II, 110; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXVI, 189-191; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVI, 197-198; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, I, 353-357; Mafizullah Kabir, *The Buyid Dynasty of Baghdad*, Calcutta 1964, s. 94, 124, 169; H. Busse, *Chalif und Grosskönig: Die Buyiden im Iraq (945-1055)*, Beirut 1969, bk. İndeks; Adam Mez, *Onuncu Yüzyılda İslâm Medeniyeti: İslâm'ın Rönesansı* (trc. Salih Şaban), İstanbul 2000, s. 35, 84, 117, 124-126, 143, 189, 192, 287, 303, 308, 314, 456, 553; K. V. Zetterstéen, "Mühellebî", *İA*, VIII, 793; a.mlf. – [C. F. Bosworth], "al-Muhallabi", *EP* (İng.), VII, 358; C. E. Bosworth, "al-Muhallabi", *Encyclopedia of Arabic Literature* (ed. J. S. Meisami – P. Starkey), London 1998, II, 538-539; Sâdık Sec-câdı, "Âl-i Mühelleb", *DMBİ*, II, 166-167.

İRFAN AYCAN

MÜHELLEBÎLER

(المهلبية)

Emevîler ve Abbâsîler zamanında
yetiştirdiği devlet adamı,
âlim ve şairlerle tanınan aile.

Ezd kabilesinin Atık kolundan gelen Mühellebîler (Mehâlibe) adlarını Emevîler'in Horasan valisi Mühelleb b. Ebû Süfre'den alır. Sahâbî Ebû Süfre'nin oğlu olan Mühelleb, beş yıl süren valiliği sırasında kumandanlarını ve diğer idarecilerini başta oğulları olmak üzere yakınları arasından seçerek Ezd'i Horasan'da hâkim duruma getirdi. Temîm ve Kays kabilelerinin temsil ettiği Kuzey Arapları'nın gücünü kırarak Güneyliler'in Ezd-Rebia ittifakını güçlendirdi. 82 (702) yılında ölen Mühelleb'in kaynaklarda on dokuzu hakkında bilgi verilen çok sayıda oğlu bulunuyordu. Bunların başında kendisinden önce vefat eden Merv'deki vekili Mugire, babalarından sonra peş peşe Horasan valiliği yapan Yezîd ve Mufaddal gelmektedir. Babasının yerine Horasan valiliğine getirilen Yezîd b. Mühelleb, kız kardeşiyle evli olan ve kendisine büyük bir kin besleyen Haccâc b. Yûsuf es-Sekaffî'nin ısrarları sonucu görevinden alınıp tutuklanmışsa da dört yıl sonra haptiden kaçarak sığındığı Süleyman b. Abdülmelik tarafından Irak genel valiliğine ve aynı zamanda Horasan valiliğine tayin edilmişti. Ancak yaptığı bir suistimal sebebiyle Ömer b. Abdülâzîz tarafından tekrar tutuklandı ve Irak valiliği esnasında Haccâc'ın yakınlarına yaptıkları yüzünden kendisine intikam besleyen II. Yezîd'in halife

olduğunu duyunca yine haptiden kaçtı. Bu defa devlete isyan eden Yezîd, Ezd ve müttetiki Rebia'nın desteğiyle Basra'yı ele geçirdi. Fakat Mesleme b. Abdülmelik kumandasındaki orduya yenildi ve iki kardeşiyle birlikte öldürüldü. Onun ilk Horasan valiliğinin ardından yerine getirilen kardeşi Mufaddal, kendisiyle birlikte kaçan diğer kardeşleri ve birçok akrabası da yakalanıp katledildi (102/720). Bu arada Mufaddal'ın esir alınan çocukları da II. Yezîd'in emriyle öldürüldü; aileden sağ kalanların bazıları köle pazarlarında satıldı ve ailenin bütün mallarına el konuldu.

Emevî Devleti'ne büyük hizmetleri olan Mühellebîler'in mâruz kaldığı bu kıyım, başta Ezd olmak üzere Horasan ve diğer merkezlerdeki Yemen kabilelerini yönetime düşman hale getirdi. Tarihçilerin Emevîler devrinin en cömert idarecileri kabul ettiği Mühelleb ve oğulları yaptıkları ihsanlarla halkın ve özellikle şairlerin gönlünü kazanmıştı. Ayrıca Mühelleb, Horasanlı mevâlî tarafından da çok seviliyordu. Yeni vali Ömer b. Hübeyre'nin, Mühellebîler'i destekleyen Yemen asıllı kabilelere düşmanca bir tavır takınarak makam sahibi olanları iş başından uzaklaştırıp çeşitli cezalara çarptırması ve bütün resmî görevleri Mudarîler'e vermesi Horasan'daki kabileciliği yeniden canlandırdı. Hişâm b. Abdülmelik'in Irak valiliğine getirdiği Hâlid b. Abdullah el-Kasrî, valiliği sırasında (724-738) Yemenliler'e iyi davranarak iki taraf arasında dengeyi sağlamaya çalıştı. Hâlid el-Kasrî'nin azledilmesi ve birkaç yıl sonra yeni vali Yûsuf b. Ömer es-Sekaffî tarafından öldürülmesi Ezd ve Rebia'nın bütün merkezlerde yeniden hareketlenmelerine yol açtı. II. Velîd'e karşı kinle dolu olan bu kabileler ona isyan eden III. Yezîd'i desteklediler ve tahtı ele geçirmesine yardımcı oldular (126/744). Ezd arasında Mühellebîler sebebiyle Emevîler'e karşı duyulan kin asıl etkisini Horasan'da gösterdi. Ezd liderlerinden Cüdey' b. Ali el-Kirmânî ücretlerin ödenmesiyle ilgili uygulama yüzünden isyan ettiğinde Ezd ve müttetiki Rebia kabilelerini etrafında toplamak için Mühellebîler'in intikamı sloganiyle ortaya çıkmıştı. Öte yandan bu kin Ezd'i zamanla Abbâsî ihtilâlinin en önemli destekçisi haline getirdi. İhtilâlin Mühellebîler'in kabilesi Ezd'in güçlü olduğu Horasan'da başlaması ve halkın çoğunun ihtilâli Mühellebîler'in intikamı şeklinde değerlendirmesi ihtilâli liderlerinin işini kolaylaştırdı. Kabilesiyle birlikte Ebû Müslim'in safılarına katılan Cüdey' b. Ali el-Kirmânî onun kumandanları arasında yer aldı. Ye-

zîd b. Mühelleb'in torunu Süfyân b. Muâviye de Abbâsî kumandanı Humeyd b. Kah-tabe tarafından Basra üzerine gönderildi (132/750).

Abbâsî halifeleri, Mühellebîler'in desteğini unutmazlar ve ilk yıllardan itibaren ailenin ileri gelenlerini valiliklere ve diğer önemli görevlere getirdiler. Seffâh, Süfyân b. Muâviye'yi Basra valiliğine, Mansûr da aynı aileden Amr b. Hafs Hezârmerd'i Hâricî isyanlarını bastırmak üzere İfrîkiye valiliğine tayin etti. Hezârmerd'in ardından İfrîkiye'nin en başarılı valilerinden sayılan Yezîd b. Hâtîm, Kayrevan'ı zapteden Ebû Hâtîm el-İbâzî liderliğindeki Hâricîler'i ağır bir yenilgiye uğrattı ve isyanları bastırıp bölgede Abbâsî hâkimiyetini yeniden tesis etti. Yezîd'in yerine önce oğlu Dâvûd, ardından kardeşi Ravh b. Hâtîm, daha sonra da onun oğlu Fazl getirildi. Ancak Fazl b. Ravh'ın sert tutumu yüzünden çıkan bir isyan sırasında öldürülmesiyle İfrîkiye'de yirmi sekiz yıl süren Mühellebî valiler dönemi sona ermiş oldu. Büveyhî Sultanı Muizzüddavle'nin veziri Hasan b. Muhammed el-Mühellebî de bu aileden çıkan en önemli devlet adamlarından biridir. Abbasî döneminin âlim ve şairlerinden nahivci Ebû Saîd es-Sükkerî, Ebû Abdullah Niftâveyh en-Nahvî, Fâtîmî Halifesi Muiz-Lidînilâh'ın saray şairi İbn Hânî, Eyyûbîler devrinin tanınmış şairi Bahâ Zühayr ve Şâfiî kelâmcısı Ebû Bekir el-Hucendî gibi birçok ünlünün de yine Mühellebî ailesine mensup olduğu bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 347, 354; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 399-400; Belâzûrî, *En-sâbü'l-esrâf* (nşr. Mahmûd Firdevs el-Azm), Dimaşk 2002, XXI, 235-271; Yâkûbî, *Târih*, III, 32, 53; Taberî, *Târih* (Ebû'l-Fazl), VI, 393-398, 448-455, 523-525, 556-557, 564-565, 590-600, 602; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (Abdülhamîd), s. 111, 211, 212; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 368-370; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), II, 496, 559; IV, 456, 515; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 195-200, 267-272, 437-441, 473-476, 494-504; V, 23-25, 71-77, 406-408; ayrıca bk. İndeks; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 350-359; Ebû'l-Fidâ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Cize 1417/1997, XII, 322-323, 731-732; ayrıca bk. İndeks; Seyyid Abdülâzîz Sâlim, *el-Mağribü'l-kebir*, Beyrut 1981, II, 352-361; Fatma Odabaşı, *Emevîler Döneminde Mühellebîler Ailesi* (yüksek lisans tezi, 1993), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; H. Mason, "The Role of the Azdite Muhallabid Family in Marw's Anti-Umayyad Power Struggle", *Arabica*, XIV, Leiden 1967, s. 191-206; P. Crone, "Muhallabids", *EP* (İng.), VII, 358-360; Sâdık Sec-câdı, "Âl-i Mühelleb", *DMBİ*, II, 154-168; Hüseyin Algül, "Ezd", *DİA*, XII, 46.

İRFAN AYCAN